

МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Віталій МИХАЙЛОВСЬКИЙ

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України,
Київський університет ім. Б.Грінченка
(Київ, Україна), v.mykhailovskyi@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0273-3668>

Іменування та письмове означення осіб у пізньосередньовічних документах на прикладі двомовного акта від 19 жовтня 1404 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.01.137>

УДК: 94(477)«XV»

Анотація. Мега дослідження. На прикладі унікального двомовного документа показано іменування осіб, що зібралися 19 жовтня 1404 р. в Медиці біля Перемишля для вирішення земельної суперечки між королем Владиславом II Ягайлом та Ядвігою Пілецькою і її донькою Ельжбетою Грановською. Представлено означення 42 персон, їхні імена, прізвиська та прізвища у двох мовних версіях акта – латинській та руській. **Методологія** полягає у використанні порівняльного, просопографічного, лінгвістичного, антропологічного методів для представлення й аналізу імен, прізвиस्क, прізвищ учасників суперечки. **Наукова новизна.** Уперше використано двомовний документ для представлення способів означення осіб, що присутні в публічно-правових актах другої половини XIV – першої половини XV ст. походженням з українських земель. **Висновки.** На численних прикладах показано залежність використання форми імені, варіанту прізвиська і прізвища від письмової традиції тієї чи іншої мови в означенні осіб. Виразно видно усталеність латинськомовного формуляра документа та чіткість представлення в ньому, особливо, коли йдеться про земських і городських урядників. Натомість руськомовний варіант дає інший підхід до означення, адже писар дуже добре позначив місцевих русинів і тих, хто давно проживав у руських землях. Коли ж йшлося про коронну шляхту, що супроводжувала монарха, то він скорочував або намагався адаптувати імена, прізвиська, прізвища до руського письма і власних уподобань форми представлення певних персон. Загалом двомовний документ демонструє цілком різні способи означення, що побутували в той час у латинсько- й руськомовній писемних культурах.

Ключові слова: іменування, шляхта, уряд, документ, латинська мова, руська мова.

Пізньосередньовічні актові документи, що масово з'явилися на українських землях від середини XIV ст., слугують основою для вивчення нашого минулого. Відсутність літописів і хронік місцевого походження створює своєрідний джерельний вакуум, що провокує послаблення уваги дослідників до періоду XIV–XV ст. Використання літописних пам'яток, які походять із XVI ст. і стосуються передусім історії Великого князівства Литовського, узагалі зводить на маргінес студіювання суспільства руських земель у пізньому середньовіччі. Ще гірше ми знаємо про те,

Документ від 19 жовтня 1404 р. – латинська версія

Документ від 19 жовтня 1404 р. – руська версія

Документ від 19 жовтня 1404 р. – зворот руської версії

які імена, прізвиська, прізвища використовували в той час. Попри наявність значної маси актів, вітчизняні історики практично не зверталися до цього аспекту досліджень. У представленій статті аналізується означення осіб з виняткового для нашої історії документа. Його унікальність полягає в тому, що ми маємо справу з двома мовними версіями – латинською та руською. Фізично це два пергаменти, де перший списано латиною, а другий – руською мовою. Вони скріплені пергаментними шнурками з печатками учасників судової суперечки між королем Владиславом II Ягайлом та його хресною матір'ю Ядвігою Пілецькою і її донькою Ельжбетною, на той час дружиною Вінцентія Грановського (див. ілюстр.).¹

Нижче буде показано, як представлено та означено осіб (а їх у документі чимало – 42 імені, прізвища, прізвиська, та ще й у двох мовних версіях). У кількох таблицях наочно демонструється різниця у способах презентації, залежності від мови, формуляра і традицій іменування та означення тих, хто виступили свідками в такій важливій справі, як вирішення майнової суперечки короля зі своїми підданими.²

На перший погляд, презентація типова для кожної з двох мовних версій цього документа. Адже ця типовість сильно закорінена в латинську та руську традиції,

¹ Оригінал документа зберігається в: Biblioteka Czartoryskich. – Dział rękopisów. Pergaminy. – Sygn.272. Сам він відомий і неодноразово друкувався (зокрема руськомовна версія) впродовж 1863–1928 рр. Перша публікація руськомовної версії: Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – Т.1: 1361–1598. – Санкт-Петербург, 1863. – №8. – С.4–5. Найкраща й остання за часом: Українські грамоти XIV в. і перша половина XV в. / Опубл. В.Розов. – К., 1928. – №38. – С.69–71. Перша та єдина публікація латинськомовного варіанту: Kodeks dyplomatyczny Małopolski / Wyd. F.Piekosiński. – Kraków, 1905. – №1084. – S.93–94.

² Ця стаття – фрагмент ширшого дослідження, в якому будуть висвітлені всі можливі аспекти історії цього документа та осіб, що в ньому згадуються. За браком місця тут не представлено особливостей його мови й формуляра, сфрагістичного матеріалу, що був і що зберігся, історії публікацій, які мали маніпулятивний характер, просопографічного аналізу всіх учасників правової акції.

а також відображає розвиток формуляра. Звісно, краще вивчено та розбудовано формуляр у латинському варіанті, що має набагато довшу традицію писання подібних правових актів у Польському королівстві. У руській версії видно також типові риси презентації осіб, якщо їх порівнювати з іншими документами того часу. Що виразно проступає в руськомовному тексті, то це те, що писарів ще не надто цікавили точні представлення інших, переважно не русинів. Головним чином це стосувалося передачі назв урядів, що їх вони тримали. Детальніше це дуже добре видно тоді, як персони, зазначені у цьому документі на початку XV ст., іменуються і представляються впродовж усього їхнього життя.

Для кращого представлення, розмістимо осіб у тому порядку, в якому вони виступають у документі (сторони суперечки в таблиці відсутні). Усіх цих людей в акті узагальнено як «шляхту та зем'ян Руської землі» («nobiles et terrigene terre Russie»). У руськомовній версії на їх означення не використано жодного слова, окрім початкового «Мы», що може відноситися або тільки до двох єпископів, зазначених першими, так і до загалом присутніх на зібранні. Відразу зауважу, що не всіх можна окреслити як шляхту та зем'ян Руської землі (хоча б з огляду на уряди). Імовірно, що урядники, подані в документі, окрім генерального старости Руської землі Яна Тарновського, супроводжували Владислава II Ягайла. Про це свідчить їх присутність як свідків на королівських документах під час подорожі монарха у жовтні – листопаді 1404 р.³

Табл.1

Особи, що брали участь у судовій справі 19 жовтня 1404 р.

	Латинська версія ⁴	Руська версія ⁵	Означення осіб у латинськомовній версії ⁶	Означення осіб у руськомовній версії
1	Mathias	Мацѣи (1 =)	katholice ecc[le]siarum Premislien[si] epi[scopi]	єпископи Мацѣи премьски
2	Offanassius	Офанаѣи (2 =)	Ruthenice ecc[le]siarum Premislien[si] epi[scopi]	Офанаѣи владыка премьски
3	Iohannes de Tarnow	пан Янь дѣдич тарновски (3 =)	Crac[ouiensis] palatini, capit[aneusque] Russie	пан Янь дѣдич тарновски староста руски
4	Petrus Kmithe (Petrus Kmita)	пань Кмита (4 =)	Sandomirien[sis] palatini	воєвода судомирски
5	Petrus Pylicouicz	пань Петръ (5 =)	Mazouie palatini	воєвода мазовески
6	Nicolaus de Michalow	пань Миколаи (6 =)	castellanus Woynicen[sis]	пань Миколаи воилицки
7	Gnewossius	Гнѣвом (10 ↓)	subcamerari[us] Crac[ouiensis]	Гнѣвом подкомори
8	Florianus de Korithnicza	пань Твориянь (7 ↑)	subpincerna Sandomirien[sis]	пань Твориянь подчаша

³ Gąsiorowski A. Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434. Wyd. 2. – Warszawa, 2015. – S.57–58.

⁴ Правопис імен, патронімів, прізвищ, прізвиць, урядів, а також виділення курсивом – за оригіналом. Різничитання з публікацією Ф.Пекосінського зазначені в дужках після відчитання з оригіналу. Першим іде відчитання з оригіналу. За відсутності різничитань залишається одна версія написання.

⁵ Правопис руськомовних імен, прізвищ та урядів – у спрощеній формі. Літери -ѣ-, -ъ- збережено, виносні позначено курсивом. У дужках подано порядковий номер осіб у руській версії, також позначено відповідними стрілками «падіння» або «підняття» в порядку переліку осіб у руській версії документа. Першість тут належить латинському варіанту, з огляду на те, що він – перший у зшитку. Ті, хто «зберіг» свою позицію, позначені знаком рівняння (=).

⁶ Означення осіб походять здебільшого з латинськомовної версії документа. Білія осіб з урядами та у випадку з рідними братами зроблено реконструкцію для кращого розуміння тексту. Вставлені слова подано курсивом.

9	Iwo de Kleczicze	Иванъ Клецки (17 ↓)	-	-
10	Iaschko de Rzeschow	Яшко Решевски (8 ↑)	-	-
11	Benko de Zabokruk	Бѣнко Жабокрцки (9 ↑)	-	-
12	Iaschco Mazouita	Яшекъ Мазовшанин (11 ↑)	-	-
13	Nicolaus de Kulikow	Мичко Куликовски (12 ↑)	-	-
14	Iaschco Kluss	Клюсь Вѣжнянски (13 ↓)	-	-
15	Cristinus de Marczinouicz	Крщень Мартиновски (16 ↓)	-	-
16	Nicolaus Pstrossky	Миколаи Прсрозки (14 ↑)	-	-
17	Iaschco Fortuna	Янь Фортуна (15 ↑)	-	-
18	Franciscus Borsnicz	Францекъ Боршницъ (18 =)	-	-
19	Hrinko Sokoleczski (Hrinko Sokoleczki)	Гринко Соколецки (19 =)	-	-
20	Andreas de Bubel	Андрѣико Бубелски (22 ↓)	fratres germani de Bubel	Андрѣико Бубелски брат его Грицко
21	Hriczco de Bubel (Hriczko de Bubel)	Грицко (23 ↓)	fratres germani de Bubel	Андрѣико Бубелски брат его Грицко
22	Hriczco Kerdeouicz (Hriczko Kerdeouicz)	Грицко Кирдѣвич (20 ↑)	-	-
23	Hleb Dyathcouicz	Глѣбъ Дадкович (39 ↓)	-	-
24	Wolczko Presluzicz	Волчко Преслюжич (21 ↑)	-	-
25	Danilo Zadreweczski	Данило Задеревецки (25 =)	-	-
26	Kosto Sluneczcouicz	Костко Солнечкович (28 ↓)	-	-
27	Costhco	Костко (35 ↓)	Premislien[sis] iudices	Костко судья премыски
28	Iaczko	Яцко (36 ↓)	Sanocen[sis] iudices	Яцко судья саноцки
29	Wasco Tepticouicz	Васко Тяптюков (24 ↑)	-	-
30	Michaelo Proczouicz	Михаило Процевич (26 ↑)	-	-
31	Drahin Walachus	Драгун Волошин (27 ↑)	-	-
32	Chodko Czemer	Ходко Чемерь (29 ↑)	-	-
33	Georgius Moschoncicz	Юрьи Мошончич (30 ↑)	-	Юрьи Мошончич брат его Васко
34	Wasko [Moschoncicz]	Васко (31 ↑)	frater eius	Юрьи Мошончич брат его Васко
35	Wolczko Cuzmicz (Wolczko Ciczmicz)	Волчко Кузмич (32 ↑)	-	-
36	Michaelo Syencouicz	Михаило Сенкович (34 ↑)	-	-
37	Iwo Danycouicz	Иван Данславич (33 ↑)	-	-

38	Oleszco Hrudcouicz	Олешко Грудкович (37 ↓)	-	-
39	-	Васко Чорткович (38 ↑)	-	-
Усього	38 осіб	39 осіб	-	-

Із табл.1 видно кілька вагомих відмінностей між двома мовними версіями документа. Насамперед, як не дивно, це кількість осіб, що були присутні під час правової акції. У руськомовному варіанті їх на одного більше – 39. Тим, хто відсутній у латинському тексті, став Васко Чорткович («Васко Чорткович»). Припущень може бути багато: від неувважності латинськомовного писаря під час списування чернетки, якої немає в нашому розпорядженні, і до помилки писаря руськомовної версії, котрий міг записати «зайву» особу у свій варіант документа. Ця проблема не вирішується навіть аналізом оригіналу. Адже Васька Чортковича в латинському тексті дійсно немає⁷. «Казус Васька» не останній. Є ще інші учасники юридичної акції, яких важко впізнати насамперед у руськомовному примірнику. Перейдімо до аналізу імен, прізвиць і прізвищ осіб, що їх обидва писарі зазначили у своїх версіях.

Це завдання не таке вже і просте. Попри те, що ми маємо два мовних варіанти, і що, можливо, використовуючи їх, зможемо точно знати, про кого йдеться. Проблеми виникнуть насамперед із тими, хто не був місцевим. Тут не йдеться про те, що писарі погано виконували свою роботу, не знали їхніх імен, прізвиць, прізвищ, та ще й урядів. Як і не йдеться про те, що вони могли недочувати, і це «зіпсувало» правильне написання. Хоч із латинською версією це було складніше, з огляду на давню традицію передачі імен та прізвиць. Ні, мова не про те. Тут варто все ж таки розділяти написання місцевих, якими були здебільшого не так русини, як ті, хто давно осів на руських землях, люди, знані в локальній шляхетській, і не тільки, спільноті, та тих, хто постійно тут не перебував. До останніх належать особи, що супроводжували короля в його подорожі.

З усіма немісцевими якраз буде та проблема, що ми не маємо польськомовних документів із того часу, аби побачити, як писалися старопольською їхні імена, прізвища, здебільшого похідні від головних маетків, а також прізвища. Усі, навіть найнадійніші (тобто з оригінальних актів, що дійшли до нашого часу) варіанти написання їхніх імен, прізвиць, прізвищ походять із документів, виконаних латиною. А це аж ніяк не та мова, якою вони користувалися у щоденному житті. Складнощі нам додає й те, що варіантів написання одних і тих самих осіб чимало – як руською, так і латиною.

Спробуємо тепер подивитися на імена, прізвища та прізвища цих осіб – як їх написано в кожній із двох мовних версій документа, як вони взаємодоповнюються та взаємоутворюються, і якими є розбіжності або складнощі з їх подальшою ідентифікацією.

Імена

Помітна різниця в їх написанні. Можна було б сподіватися, що в руськомовного писаря існувала певна послідовність щодо неруських імен, і він їх передаватиме однаково, але цього не видно навіть на такому простому для нього імені, як «Миколай». Зазначене стосується й решти, коли в руській версії вони інші.

⁷ Biblioteka Czartoryskich. – Dział rękopisów. Pergaminy. – Sygn. 272. – Ark. 1.

Якщо, для прикладу, «Iohannes» є відповідником «Янь», «Petrus» → «Петръ», «Nicolaus» → «Миколаи», «Iwo» → «Іванъ», «Benko» → «Бѣнко», «Iaschco» → «Яшко» чи «Яшекъ», «Franciscus» → «Францекъ», «Hrinko» → «Гринко», «Andreas» → «Андрѣико», «Hriczko» → «Грицко» (двічі), «Hleb» → «Глѣбъ», «Wolczko» → «Волчко» (двічі), «Danilo» → «Данило», «Kosto» → «Костко», «Costhco» → «Костко», «Iacko» → «Яцко», «Wasco» → «Васко», «Michaelo» → «Михаило» (двічі), «Drahin» → «Драгун», «Chodko» → «Ходко», «Wasko» → «Васко», «Oleschco» → «Олешко», «Georgius» → «Юрьи», і це не потребує жодних пояснень. У міру своїх можливостей обидва писарі в наведених прикладах намагалися бути послідовними. Це стосується як написання тих самих імен, де відмінності можуть бути лише в одній, максимум двох літерах, так і у відповідності цих імен за фонетичним звучанням в обох мовних версіях.

Інша справа, коли писарі, особливо руський, передають імена, прізвиська, прізвиська інакше, ніж у латинському тексті. І так само, як латинський писар позначає тих, кого ми знаємо здебільшого за руськомовними документами з цього часу. І тут можна вести мову про те, як відбувається означення навзаєм, або представлення «чужого», «іншого», немісцевого.

Для прикладу, імена осіб, що трансформуються у зручний для руського писаря спосіб: «Florianus» стає «Творияном», «Gniewossius» → «Гнѣвош», «Nicolaus» → «Мичко», «Iaschco» → «Янь». Останній випадок можна було б уважати за такий, що надається саме на таку форму написання руською, якби в подібному випадку «Iaschco» передавалося як «Яшко», «Яшекъ», так, як представляються інші особи у цьому документі. Але так не сталося. «Яшко» в латинській версії став «Яном» у руській. Хоча трапляються і зворотні впливи руських форм імені в латинськомовних документах. Для прикладу, Ян із Тарнова в королівському акті, виставленому у Львові 27 вересня 1389 р., позначений як «Iescone de Tarnow pallatino Sandomiriensi et capitaneo Russiae»⁸. Певні сумніви є лише в тому, що найбільш рання копія цього документа походить зі впису до Коронної метрики від 1553 р., а там виразно написано «Jescone»⁹.

Окремо варто ще навести приклад імені «Cristinus», переданого руською мовою як «Крщень». Подібний випадок, коли в руськомовному королівському документі особа з подібним іменем позначена як «Хрщень», не рідкість. Так, в акті від 29 червня 1394 р., виставленому у Кракові, про надання низки сіл для Данила Задеревецького, серед свідків присутній гофмейстер Кристин, якого руськомовний писар записав «панъ гофмистръ крщнь»¹⁰. У цьому випадку писар документа Малофей, присутній серед учасників акції, у 1399 р. позначив першого серед свідків сандомирського каштеляна Кристина з Острова як «панъ Хрщень судомирски»¹¹. У 1401 р. в акті галицького старости Пьотра з Харбіновиць Кристин Мартиновський позначений «па^и Хрщень Мартиновскы»¹². Тут руськомовний писар відійшов від практики позначання каштелянів за формулою: «пан» – інколи ім'я і прізвисько, – а далі прикметник, утворений від центру каштелянії. У 1409 р. той таки Мартиновський знову

⁸ Zbiór dokumentów małopolskich (далі – ZDM) / Wyd. S.Kuraś, I.Sułkowska-Kurasiowa. – T.VI. – Wrocław, 1974. – №1561. – S.72.

⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych. – Метрыка Koronna. – Sygn.82. – K.596. Видавці чомусь виявилися непослідовними. У цьому ж переліку свідків є Яшко (Ясек) Мазовшанин, ім'я якого пишеться у цьому документі однаково з іменем Яна з Тарнова – «Jescone». У публікації вони вжили для Яська Мазовшанина варіант «Jescone» (див.: ZDM. – T.VI. – №1561. – S.72).

¹⁰ Українські грамоти... – №29. – С.54.

¹¹ Там само. – №32. – С.59. Кристин з Острова був сандомирським каштеляном від 1392 до 1406 рр. (див.: Urzędniczy małopolscy XII–XV w.: Spisy / Opr. J.Kurtyka i in. – Wrocław, 1990. – №753. – S.176).

¹² Українські грамоти... – №36. – С.66.

присутній серед свідків документа галицького старости, де писар подав його ім'я як «пань хрщнь мартиновський», тобто взагалі без голосних¹³. Ще складніше зрозуміти логіку презентації Яшка Ключа («Iaschco Kluss»), котрого в руській версії зазначено «Ключь Вѣжнянски». Так він позначений у кількох документах кінця XIV ст., що дійшли до нас в оригіналах.

Якщо ж повернутися до головних дійових осіб суперечки за землю, то короля, Ядвігу Пілецьку та її доньку Ельжбету представлено таким чином. У латинськомовній версії монарх виступає як «Владислав Божої милістю король Польщі», «Владислав король Польщі» («Wladislaum dei gratia Regem Polonie», «Wladislaw Rex Polonie», «Wladislaw Rege Polonie»), натомість у руськомовній – «наш король Владислав» («нашь кроль Влодиславъ»). Передача імен жінок значно відрізняється в обох варіантах документа. У латинському Ядвігу й Ельжбету представлено як «Ядвіга вдова Оттона з Пільчи, померлого сандомирського воеводи» («Hedwigim relictam Ottonis de Pylcza, olim palatine Sandomiriensis»), «донька Ельжбета дружина Вінцентія з Гранова накезьського каштеляна» («Elisabeth natam ipsius, consortem Vincentiy de Granow, castellani Naklensis»). У руському тексті їх подано доволі просто: «панею Адвигою Ѡтиною Пилецкою и еи дѣвкой Алжбѣтою, Адвиги и еи дѣвка Алжбѣта». У тогочасних руськомовних документах імена зустрічаються у формах «Іадвиги» та «Алжбѣта», «Алжка». Саме так позначені дружина та сестра Хмеля Прибка в акті руського старости Іво з Обехова, що був списаний у Львові 14 травня 1412 р.¹⁴ Виглядає так, наче руськомовного писаря не цікавив статус Ельжбети (котра на той час уже була дружиною Вінцентія з Гранова) – для нього вона чомусь лише «дѣвка Алжбѣта».

Висновки, які можна зробити з порівняння написання імен, спонукають визнати, що, скоріш за все, руськомовний писар зазначав осіб (а це переважно місцева шляхта руського домену короля) так, як вони були йому відомими, або ж так, як вони представлялися руською мовою в публічних справах і знаних писареві документах, котрі він міг для них виготовляти¹⁵. Звісно, не варто виключати помилки, коли «Nicolaus» стає «Мичком», а «Iaschco» – «Яном». Можна спробувати простежити частотність використання того чи іншого варіанту на позначення однієї й тієї самої особи в русько- та латинськомовних актах із руських земель за той час. Але для цього потрібно принаймні мати кілька оригінальних документів, писаних руською мовою, а також опрацьовані біографи цих людей, де зазначено всі варіанти написання їхніх імен. Та й цей спосіб не ідеальний з огляду на те, що деякі імена тих, хто був у Медиці 19 жовтня 1404 р., можуть використовуватися нехристиянами.

Візьмемо ім'я «Волчко», яким послуговувався Волчко Переслужич. Є ціла низка документів 1420–1430-х рр. для єврея, якого звати «Волчко» («Wolczko»). Так, 17 червня 1423 р. у Самборі король Владислав II Ягайло перевів с. Вербіж, що у Щирецькому повіті Руської землі, на магдебурзьке право. Зробив він це на прохання юдея Волчка («judie n[ost]ri Wolczko»), котрий отримав ще й спадкове вйтівство у цьому селі¹⁶. Цей таки Волчко вже 3 листопада 1425 р. отримав право осадження на пустці Вербіж, що на р. Щирець. У привілеї його окреслено як «Волчка юдея нашого

¹³ Там само. – №40. – С.74.

¹⁴ Там само. – №44. – С.81 («пани Іадвиги хмелевалі», «по прибокве сестре алжбѣтѣ», «сестроу с алжкою»).

¹⁵ Питання щодо осіб писарів обох мовних версій цього документа складне й потребує ширших палеографічних та дипломатичних студій над оригінальними документами з цього часу й регіону.

¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф.131. – Оп.1. – Спр.67. Публ.: Akty grodzkie i ziemskie (далі – AGZ). – Т.ІІ. – Lwów, 1870. – №42. – С.70.

львівського митника» («Walczkonis Judei n[ost]ri Theolonator[is] leopolien[is]»)¹⁷. Тож не тільки русини, волохи чи поляки могли користуватися ексклюзивними іменами на кшталт «Волчко». Хоча тут, скоріш за все, маємо справу з адаптацією єврейського «Вольф» («Вовк») → «Волчко» («Wołczko»)¹⁸.

Нижче подивімося на варіанти імен осіб, зазначених в аналізованому документі, та на форми цих імен, зафіксовані у відповідних словниках.

Табл.2

Імена осіб, зазначених свідками в документі від 19 жовтня 1404 р., та їх форми за словниками¹⁹

	Латинська версія	Руська версія	Польський словник особових назв	Словник української мови XIV–XV ст.
1	Mathias	Мацѣи	Maciej (SSNO, т.3, s.354–356)	Мацѣи* (ССМ, т.1, с.581). Вар.: Матеи, Матею, Матѣи
2	Offanassius	Офанасѣи	–	Офанасѣи* (ССМ, т.2, с.118). Див.: Опанасъ, Панасъ, Фанаси
3	Iohannes de Tarnow	пан Янь дѣдич тарновски	Jan (SSNO, т.3, s.403–409)	Янь (ССМ, т.2, с.584). Вар.: Янь, Ян, Ань, Ан
4	Petrus Kmithe (Petrus Kmita)	пань Кмита	Piotr (SSNO, т.4, s.256–261)	–
5	Petrus Pylicouicz	пань Петръ	Piotr (SSNO, т.4, s.256–261)	Петръ (ССМ, т.2, с.142). Вар.: Петръ, Пѣтъръ, Пѣтъръ, Пѣтро
6	Nicolaus de Michalow	пань Миколаи	Mikołaj (SSNO, т.3, s.490–494)	Миколай (ССМ, т.1, с.589). Вар.: Миколаѣ
7	Gnewossius	Гнѣвоши	Gniewosz, Hniewosz (SSNO, т.2, s.137–138)	Гнѣвошь (ССМ, т.1, с.245–246)
8	Florianus de Korithnicza	пань Твориянь	Floryjan cf. Tworzyjan (SSNO, т.2, s.48)	Творианъ, Творьянь (ССМ, т.2, с.425). Див.: Флоріанъ
9	Iwo de Kleczicze	Иванъ Клецки	Iwo, Jiwo, Iwon, Jiwon, Hiwo (SSNO, т.2, s.362–363)	Иванъ, Ивань, Иван (ССМ, т.1, с.419–420)
10	Iaschko de Rzeschow	Яшко Решевски	Jaszek, Jaszko, Jasz, Jeszek, Jeszko, Jeszk (SSNO, т.2, s.461–465)	Яшко, Ашко (ССМ, т.2, с.587). Див.: Яцко, Яцюль, Ашекъ
11	Benko de Zabokruk	Бѣнко Жабокрицки	–	Бѣнко, Бенко (ССМ, т.1, с.149)
12	Iaschco Mazouita	Яшекъ Мазовшанин	Jaszek, Jaszko, Jasz, Jeszek, Jeszko, Jeszk (SSNO, т.2, s.461–465)	Яшко, Ашко (ССМ, т.2, с.587). Див.: Яцко, Яцюль, Ашекъ
13	Nicolaus de Kulikow	Мичко Куликовски	Mikołaj (SSNO, т.3, s.490–494)	Мичко (ССМ, т.1, с.601). Вар.: Мычко

¹⁷ ЦДІАЛ України. – Ф.131. – Оп.1. – Спр.76. Публ. AGZ. – Т.ІІ. – №45. – С.75.

¹⁸ Про цього Волчка див. також: AGZ. – Т.ІІ. – №46. – С.76–78; №49. – С.82–83; №53. – С.88–89; №58. – С.100–102.

¹⁹ Staropolski słownik nazw osobowych: W 7 t. – Wrocław, 1965–1987 (у таблиці – SSNO); Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – К., 1977–1978 (у таблиці – ССМ).

14	Iascho Kluss	Клюсь Вѣжнянски	Jaszek, Jaszko, Jasz, Jeszek, Jeszko, Jeszk (SSNO, т.2, s.461–465)	–
15	Cristinus de Marcinouicz	Крщень Мартиновски	Krzysz(t)yn, Krystyn (SSNO, т.3, s.174–175)	Крщень, див. Хрщень (СММ, т.1, с.518). Хрщень (там само, т.2, с.520). Вар.: Хрчонь, Хрщнь, Крщень
16	Nicolaus Pstrossky	Миколаи Прсрозки	Mikołaj (SSNO, т.3, s.490–494)	Миколай (ССМ, т.1, с.589). Вар.: МиколаѢ
17	Iascho Fortuna	Янь Фортуна	Jaszek, Jaszko, Jasz, Jeszek, Jeszko, Jeszk (SSNO, т.2, s.461–465)	Янь (ССМ, т.2, с.584). Вар.: Янь, Ян, Ань, Ан
18	Franciscus Borsnicz	Францекъ Боршницъ	Franciscus, Franczyszek, (SSNO, т.2, s.53). Franc(z)ek, Franc(z)ko (Ibid., s.54)	Францекъ* (ССМ, т.2, с.502). Див.: Францекъ, Францишекъ, Францокъ
19	Hrinko Sokoleczski (Hrinko Sokoleczki)	Гринко Соколецки	–	Гринко (СММ, т.1, с.263). Вар.: Хринко
20	Andreas de Bubel	Андрѣико Бубелски	Andr(z)ek, Andr(z)eko (SSNO, т.1, s.43)	Андрейко (СММ, т.1, с.74). Вар.: Андрѣико, Андрѣико, Андрейко
21	Hriczco de Bubel (Hriczco de Bubel)	Грицко	Hrycko, Rycko (SSNO, т.2, s.316–317)	Грицко (СММ, т.1, с.264). Вар.: Грицко, Грецко, Грѣцко, Хрицко
22	Hriczco Kerdeouicz (Hriczco Kerdeouicz)	Грицко Кирдѣвич	Hrycko, Rycko (SSNO, т.2, s.316–317)	Грицко (СММ, т.1, с.264). Вар.: Грицко, Грецко, Грѣцко, Хрицко
23	Hleb Dyathcouicz	Глѣбъ Дадкович	Gleb, Hleb, Hlib, Lib (SSNO, т.2, s.122–123). Hleb cf. Gleb (Ibid., s.303)	Глѣбъ (СММ, т.1, с.245). Вар.: Глѣбъ
24	Wolczko Presluzicz	Волчко Преслюжич	Wolczek, Wolczko (SSNO, т.6, s.195–196)	Волчко (СММ, т.1, с.194). Вар.: Волъчко, Волчъко, Волчъко, Волчъко, Волчъчко, Волчечеко
25	Danilo Zadreweczski	Данило Задревецки	Daniło, Deniło (SSNO, т.1, s.457)	Данило (СММ, т.1, с.278)
26	Kosto Sluneczkuicz	Костко Солнечкович	Kost, Kosto (SSNO, т.3, s.97). Kosto cf. Kost (Ibid., s.98)	Костъко (СММ, т.1, с.503). Вар.: Костко
27	Costhco	Костко	Kost, Kosto (SSNO, т.3, s.97). Kosto cf. Kost (Ibid., s.98)	Костъко (СММ, т.1, с.503). Вар.: Костко
28	Iaczko	Яцко	Jac(z)ek, Jac(z)ko, Jac(z)k, (Jec(z)ek), Jec(z)ko (SSNO, т.2, s.370–371)	Яцко (СММ, т.2, с.586). Вар.: Яцько, Яцько, Ацко, Ацько
29	Wasco Tepticouicz	Васко Тяптюков	Waszek, Waško (SSNO, т.6, s.29–30)	Васко, див. Васько. Васько (СММ, т.1, с.155). Вар.: Васко, Waszko
30	Michaelo Proczouicz	Михаило Процевич	Michał (SSNO, т.3, s.450–452)	Михаило, див. Михайль (СММ, т.1, с.598). Михайль (там само, с.599). Вар.: Михаило, Михайль, Михиль, Михило, Михил
31	Drahin Walachus	Драгун Волошин	–	–
32	Chodko Czemer	Ходко Чемерь	Chodek, Chodko (SSNO, т.1, s.324)	Ходко (СММ, т.2, с.510). Вар.: Ходько, Хотко, Хотько
33	Georgius Moschonczicz	Юрьи Мошончич	Georgius (SSNO, т.2, s.98)	Юрьи, див. Юриі (СММ, т.2, с.576). Юриі (там само, с.575). Вар.: Юрен, Юрьи, Юрей, Юрьи, Юрьи, Юрьи, Юри, Юрий

34	Wasko [Moschonczicz]	Васко	Waszek, Waško (SSNO, т.6, s.29–30)	Васко, див. Васько. Васько (СММ, т.1, с.155). Вар.: Васко, Waszko
35	Wolczko Cuzmicz (Wolczko Ciczmicz)	Волчко Кузмич	Wołczek, Wołczko (SSNO, т.6, s.195–196)	Волчко (СММ, т.1, с.194). Вар.: Вольчко, Волчко, Волчко, Вольчко, Волчоко
36	Michaelo Syencouicz	Михаило Сенковиц	Michał (SNNO, т.3, s.450–452)	Михаило, див. Михайль (СММ, т.1, с.598). Михайль (там само, с.599). Вар.: Михайло, Михайль, Михыль, Михыло, Михыл
37	Iwo Danycouicz	Иван Данславиц	Iwo, Jiwo, Iwon, Jiwon, Hiwo (SSNO, т.2, s.362–363)	Иванг, Ивань, Иван (ССМ, т.1, с.419)
38	Oleszcho Hrudcouicz	Олешко Грудкович	Olesko (SSNO, т.3, s.116), (Oleszek), Oleszko, (Holeszek), Holeszko (Ibid., s.117)	Васко, див. Васько. Васько (СММ, т.1, с.155). Вар.: Васко, Waszko
39	–	Васко Чортковиц	Waszek, Waško (SSNO, т.6, s.29–30)	Васко, див. Васько. Васько (СММ, т.1, с.155). Вар.: Васко, Waszko
Усього	38 осіб	39 осіб		

Прим.: Зірочкою (*) позначено варіанти імен, що у словнику представлені в одиничній формі та походять з аналізованого у цій статті документа.

Табл.2 свідчить, що практично всі випадки використання імен в аналізованому документі були поширеними в той час та зафіксовані у словниках. Тут «Старопольський словник особових назв» дає в розпорядження дослідників чималу джерельну базу для студій і порівнянь. Натомість зовсім інакше виглядає ситуація з передачею прізвиस्क та прізвищ осіб, що засвідчували акцію в Медиці.

Прізвиська і прізвища

Більшість зазначених у документі осіб мають біля імен прізвиська та прізвища. Але тут картина стає ще більш заплутаною і складною для розуміння логіки їх презентації в обох мовних версіях. Для деяких людей на позначення використано лише їхні імена. Якщо для представників церкви це прийнятний спосіб представлення, то для інших вочевидь уже ні. Принаймні з середини XIV ст. прізвища та прізвиська стають нормою задля точнішого позначення більшості осіб шляхетського стану в актах, що походять із руських земель і збереглися до нашого часу. Спробуємо розібратися у цьому, розпочавши з церковнослужителів.

Два перемишльські єпископи, католицький і православний, позначені на самому початку документа, виступають під своїми церковними іменами: «Mathias» → «Мацѣи» та «Offanassius» → «Офанаѣи». Тут не видно особливих трансформацій у двох мовних версіях. Ім'я перемишльського єпископа Мацея передано латинською як «Mathias», що цілком відповідає трансформації польського імені латиною. Натомість руською його ім'я подано за фонетичним принципом без змін. Інший церковний ієрарх, єпископ Афанасій, позначений руською мовою як «Офанаѣи». У цьому випадку є заміна -a- на -o-, що, можливо, іде від адаптації руською грецького імені «Ἀθανάσιος» (гр. «безсмертний»). Похідними на руських землях від нього були чоловічі імена Опанас, Панас. Латинський варіант цього імені передано теж

фонетично – «Offanassius», де лише писар двічі використав подвоєння приголосних -ff- та -ss-. Варто зазначити, що латинська транскрипція імені з грецької виглядає як «Athanasios». Тому в нашому випадку писар, котрий виконував латинську версію документа, удався до рутенізованої форми «Offanassius» (імовірно на слух).

Як не дивно, але осіб, що їх історики зазвичай позначають уже за прізвищами (наприклад, Яна Тарновського), у документі означено ще цілком архаїчно. Або ж, можливо, і нормально як для того часу. Подібний спосіб позначення стосується й урядників, тобто тих впливових персон, котрі супроводжували короля в його подорожі восени 1404 р. Першим серед них буде, звісно, генеральний руський староста Ян із Тарнова – у латинському варіанті «Iohannes de Tarnow», тобто дослівно «Ян із Тарнова», а в руській версії «пан янь дѣдич тарновски». Якщо в латинському варіанті зазначено місце його головного маєтку у формі «de Tarnow», то в руському використано типологію цієї власності Яна над Тарновим. Він спадковий господар цього міста – «дѣдич тарновски». Подібний спосіб представлення цієї особи зустрічається не раз. Тут лише зазначу, що в одному з документів, які він посвідчив уже після 1404 р., надання для Ходка на с. Ярмолинці на Поділлі зроблене у Кракові 8 березня 1407 р. Королівський писар Марко («A piszal krolowei piszar Marco») позначив його як «пан Ян Краковський дідич Тарновський» («pan Jan Cracowski dzidzicz Tharnowski»)²⁰. Тому все, імовірно, залежало від звичок писаря, котрий виконував акт тією чи іншою мовою.

Прізвища або прізвиська осіб, що позначені в документі з урядами воеводи, каштеляна, підкоморія, підчашія, представлені досить одноманітно – вирізняє їх лише наявність уряду. Це притаманно обом мовним версіям. Особливістю для них буде те, що в руському варіанті їх представлено у скороченій формі. Писар руського документа записав цих осіб тільки з прізвищем або ж з іменем. Так, сандомирський воевода Пьотр Кміта, позначений як «Petrus Kmithe», стане «лише» «паном Кмітою» («пань Кмита»). Інші «позбудуться» своїх прізвищ / прізвиськ: Пьотр Пилікович («Petrus Pylicouicz») буде «паном Петром» («пан Петръ»), Миколай із Міхалова («Nicolaus de Michalow») – «паном Миколаєм» («пан Миколаи»), Флоріан із Коритниці («Florianus de Korithnicza») – «паном Творияном» («пан Твориянь»). Лише краківський підкоморій Гневош («Gnewossius») так і залишиться Гневошем («Гнѣвош») – без означення «пан» (принаймні ми знаємо його уряд і можемо точно встановити особу).

Ще двоє, котрі виконували урядницькі функції в 1404 р., позначені, як і єпископи, лише зі своїми іменами. Обидва судді, Костько та Яцко, означені іменами, із додаванням території чи міста, де вони реалізовували суддівські повноваження – перемишльський і сяноцький («Costhco» → «Костко», «Iaczko» → «Яцко»). У цих випадках писарі обмежилися тільки іменами та урядами.

Решту осіб представлено практично ідентично. Якщо латинський писар у восьми випадках використовував частку -de- на позначення місця їх походження чи проживання (головний маєток, від якого утворювалося прізвище, прізвисько чи вживалося станом на 1404 р.), то його руськомовний колега послуговувався іншими інструментами. Зазначу, що всього з часткою -de- в латинській версії дев'ятеро людей. Різниця полягає в тому, що братів Андрія і Грицька з Бубеля було позначено разом як «Andreas et Hriczco fratres germani de Bubel». В усіх випадках, окрім зазначених вище на позначення Яна з Тарнова, Миколая з Міхалова та Флоріана з Коритниці, руськомовний писар утворював прізвища з суфіксами -цки-, -ски- («Iwo de Kleczicze» → «Ивань

²⁰ ZDM. – T.VI. – №1700. – S.266. Транслітерація латинською абеткою з 1559 р.

Клецьки»; «Iaschko de Rzeschow» → «Яшко Решевски»; «Benko de Zabokruk» → «Бѣнко Жабокрици»; «Nicolaus de Kulikow» → «Мичко Куликовски»; «Cristinus de Marczinouicz» → «Крщень Мартиновски»; «Andreas et Hriczco fratres germani de Bubel» → «Андрѣико Бубелски брат его Грицко»).

Ще один аспект, на який варто звернути увагу. Там, де в латинськомовній версії використано частку *-de-*, руськомовний писар позначив осіб означенням «пан». Але він не був у цьому надто послідовним. Адже якщо частку *-de-* використано вісім, то означення «пан» – лише п'ять разів («пан Янъ дѣдич тарновски», «пан Кмита», «пан Петръ», «пан Миколаи», «пан Твориянъ»). Непослідовність полягає в тому, що Пьотр Кміта та Пьотр Пиликович у латинському документі позначені без *-de-* («Petrus Kmithe», «Petrus Pylicouicz»). І це попри високий статус сандомирського й «мазовецького» воєвод. Натомість особи з часткою *-de-* («Іво з Клешиць» / «Iwo de Klezcicze», «Яшко з Ряшева» / «Iaschko de Rzeszow», «Бенько з Жабокрюків» / «Benko de Zabokruk») у руського писаря представлені без означення «пан» («Иванъ Клецьки», «Яшко Решевски», «Бѣнко Жабокрици»).

Прізвиська / прізвища (всього чотири випадки), які в латинськомовній версії подавалися без частки *-de-*, передавалися в руському варіанті в подібний спосіб із використанням суфіксів *-ци-*, *-ски-*. Хоча спочатку варто зазначити, що деякі випадки були лише фонетичним відтворенням. Таких усього три («Nicolaus Pstrossky» → «Миколаи Прсрозки», «Hrinko Sokoleczski» → «Гринко Соколецки», «Danilo Zadreweczski» → «Данило Задеревецки»). Останній приклад трансформації пов'язаний з особою Яшка Клюса чи то Клюса Вижнянського, який у латинськомовному тексті позначений як «Iascho Kluss», а в руськомовному його означення «Клюсь» уже стає «іменем» із додаванням прізвиська / прізвища «Вѣжнянски». Імовірно, що руськомовний писар знав його за таким варіантом представлення за його головним маєтком с. Вижняни, що у Львівській землі, на шляху зі Львова до Глинян, яке він отримав після 1393 р., коли одружився з Мариною, донькою Ходка Лойовича²¹.

Що ж до решти осіб, то справа з їхнім представленням виглядає доволі просто. Писар, котрий виконував руську версію документа, намагався фонетично передавати їхні імена та прізвиська / прізвища. Якщо для деякого можна зі впевненістю сказати, що йдеться вже про прізвища, то для інших ішлося насамперед про використання біля їхніх імен патронімів, імен їхніх батьків, котрі писалися як латиною так і руською мовою з використанням суфікса *-ич-*, *-ович-*. Усього таких одинадцять або дванадцять. Різниця пов'язана з тим, що Васко Чорткович («Васко Чорткович») зазначений тільки в руській версії документа. Можна лише припустити, що в латинській він писався як «Wasko Czortkouicz». Але важко уявити функціонування імені «Чорт». Також у таблиці не представлено випадок Васька Тептюковича (Тяптюковича). У латинському варіанті він, як і ті, чий патроніми з суфіксом *-ич-*, *-ович-*, позначений «Wasco Terticouicz». Натомість у руській версії його ім'я та патронім записані з суфіксом *-ов-* («Васко Тяптюков»). Решту осіб, чий прізвиська утворювалися від імен батька або пращура, представлено в табл.3 із зазначенням, якщо є така можливість, імені батька.

²¹ Sperka S. Zaręys migracji gęcyerstwa śląskiego na ziemię Rusi koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły // Княжа доба: історія і культура. – Вип.5. – Л., 2011. – С.222.

Табл.3

Прізвища і прізвиська, утворені від імен пращурів

	Латинська версія	Руська версія	Ім'я батька або пращура	Примітки
1	Hriczco Kerdeouicz →	Грицко Кирдѣвич	Кирдей	ССМ, т.1, с.475. Вар.: Кирдѣвич, Кирдєвичь, Кирдєвичь, Кердєвичь
2	Hleb Dyathcouicz →	Глѣбъ Дадкович	Дятко, Детько (?)	ССМ, т.1, с.342
3	Wolczko Presluzicz →	Волчко Преслюжич	–	ССМ, т.2, с.231 → Переслюжичь: там само, с.139
4	Kosto Sluneczkouicz →	Костко Солнечковиц	Солнечко	СММ, т.2, с.367. Вар.: Солначковичь
5	Michaelo Proczouicz →	Михаило Процевич	Проць	СММ, т.2, с.267. Вар.: Процевичь, Процевічь
6	Georgius Moschonczicz →	Юрьи Мошончич	–	СММ, т.1, с.617
7	Wasko [Moschonczicz] →	Васко [Мошончич]	–	СММ, т.1, с.617
8	Wolczko Cuzmicz →	Волчко Кузмич	Кузьма	СММ, т.1, с.526. Вар.: Кузмичь, Кузмиць
9	Michaelo Syencouicz →	Михаило Сенкович	Сенько	СММ, т.2, с.337
10	Iwo Danycouicz →	Иван Данславиц	Данко	СММ, т.1, с.280. Вар.: Дантєславичь
11	Oleschco Hrudcouicz →	Олешко Грудкович	Грудко (?)	СММ, т.1, с.267

Представлені в табл.3 відіменні прізвища / прізвиська демонструють нам типові імена руських земель у цей час. Винятком є «Кирдей» виразно тюркського походження. Утворення прізвиська «Мошончичь» варто пов'язувати зі словом «мошна» («калитка, гаманець»), а не з іменем.

Ще одна особа позначена фонетично – Ходко Чемер («Chodko Czemer» → «Ходко Чемерь»). Тут русько-, як і латинськомовний писарі не стали трансформувати це прізвисько. Чи йшлося про якусь особливість передачі руською або латинською мовами – важко відповісти. Маємо просто прийняти ці варіанти. Адже три особи, що явно походили з-поза руських земель, та один, скоріш за все, місцевий Ходко Чемер, практично без змін представлені в обох версіях документа. Ідеться про Яшка Мазовшанина («Iascho Mazouita» → «Яшекъ Мазовшанин»), Яшка Фортуну («Iascho Fortuna» → «Янь Фортуна») та Драга Волошина («Drahin Walachus» → «Драгун Волошин»). «Мазовшанин» і «Волошин» означали території, звідки вони походили. Зокрема форми «Mazouita» та «Walachus» подані цілком з усталеними практиками позначення цих теренів латиною «Mazovia» і «Walachia», то вже руськомовні відповідники адаптовані – «Мазовшанин» (із польської «mazowszanin»), та власні руські – «Волошин». Прізвисько «Фортуна» може взагалі бути прибраним через тогочасну освіту, що велася латиною. Звісно, це лише припущення, але іншого пояснення того, як на початку XV ст. хтось з іменем Яшко позначається латинським словом «fortuna», немає.

З усього грона осіб, що були присутні на правовій акції восени 1404 р., мабуть, лише Франциск Боршніц представлений як «Franciscus Borsnicz» → «Францекъ Боршницъ», що відповідає німецькому написанню його прізвища «Borschnitz, von Borschnitz», яке в такій формі вже функціонувало у другій половині XIII – першій половині XIV ст.²², тобто чи не найраніше серед усіх прізвищ тих, хто зібрався в Медиці.

Походження прізвиськ / прізвищ зазначених у документі людей варто розподілити на кілька груп. До першої належатимуть прізвиська / прізвища, утворені від регіонів: Мазовія («Mazouita» → «Мазовшанин»), Валахія («Walachus» → «Волошин»); від міст: Ряшів («de Rzeschow» → «Решевски»), Сокілець («Sokoleczski» → «Соколецки»). Зазначу, що якщо Ряшів (сучасний Жешув) був приватним містом у бл. 10 км на північ від Тичина та у бл. 85 км від Медики, то Сокілець знаходився на відстані понад 480 км на схід від місця проведення акції. Натомість найбільша кількість відгеографічних прізвиськ / прізвищ походила від сіл: Клециці («Kleczi» → «Клецки»), Жабокрук («Zabokruk» → «Жабокрички»), Куликів («de Kulikow» → «Куликовски»), Вижняни («Вѣжнянски»), Мартинув / Мартинів (?) («de Marczinouicz» → «Мартиновски»), Библо («de Bubel» → «Бубелски»), Задеревичі («Zadrzeweczki» → «Залеревецки») і, можливо, Чортковичі / Чортовичі («Чорткович»).

Наостанок зауважу, що означення «Мазовшанин» зустрічається не тільки поряд з іменем учасника правової акції в Медиці 19 жовтня 1404 р. Принаймні ще три особи з таким прізвиськом трапляються в руськомовних документах із другої половини XIV – першої третини XV ст. Разом з Яшком Мазовшанином 17[12] березня 1382 р. у Львові посвідчив угоду між Клішком Ягольниковичом за 15 гривень срібла с. Розворяни Ходкові Лойовичу пан Мічко Мазовшанин («панъ мичко мазовшанинъ»)²³. Ще один випадок, коли разом були дві особи з подібним прізвиськом, стався 29 вересня 1389 р., коли свідками королівського документа для Павла Равша на с. Тенетники в Галицькій землі стали Яшко та Миколай («Nicolaο Mazouita») Мазовшанини²⁴. У 1393 р. у Вишні серед свідків розмежування між Волчком і вдовою Ходка Лойовича був Пашко Мазовшанин («пашко мазувшанинъ»)²⁵. Форма «Мазовецький» («мазовески») зафіксована 1 жовтня 1399 р. в королівському акті для Ходка Чемеревича, де серед свідків – пан Пашко Мазовецький («панъ пашко мазовески»)²⁶. Певною мірою тут також видно написання «на слух» прізвиська Пашка – «Мазовески» (від пол. «Mazowiecki»), де -sk- може вимовлятися та сприйматися як -s-.

***

Не варто шукати якусь логіку в передачі імен, прізвиськ і прізвищ (не всі зазначені в документі особи мали вже на той час усталені прізвища, таких було вкрай мало), як і вимагати від писаря / писарів узгодження в написанні імен, прізвищ, прізвиськ.

²² Jurek T. Obce gycerstwo na Śląsku do połowy XIV w. – Poznań, 1998. – S.207–209.

²³ Kolekcja dokumentów pergaminowych Tomasza Niewodniczańskiego (далі – Perg. Newod.). – Sygn. A16. Фотокопії в бібліотеці історичного інституту Варшавського університету. Публ.: Малдован А. Пять новонайденных украинских грамот конца XIV – начала XV в. // Лингвистическое источниковедение и история русского языка. – Москва, 2000. – С.263.

²⁴ Perg. Niewod. – Sygn. A20.

²⁵ Українські грамоти... – №28. – С.52. На фотокопії цього документа виразно видно літеру -п- в імені Пашко (див.: Соболевский А., Пташицкий С. Палеографические снимки с русских грамот преимущественно XIV в. – Санкт-Петербург, 1903. – №27).

²⁶ Українські грамоти... – №32. – С.59.

Але акт від 19 жовтня 1404 р. дозволяє нам побачити зустріч двох традицій означення осіб – руської й латинської (в її польській версії). Друга в порівнянні з першою виглядає чіткішою, що стало наслідком більш ширшого та давнішого використання цієї мови в публічно-правових актах. Окремо варто відзначити чималу кількість публічних документів, писаних латиною в тодішньому Польському королівстві. Натомість руська є живою, і її ми бачимо у процесі уніфікації. Руська версія позначення на письмі певних осіб базувалася на тій писемній культурі, що у XIV ст. почала масово застосовуватися в письмових актових документах. Привертає увагу виразна байдужість руськомовного писаря до чіткої презентації чужих йому персон. Його не цікавили точні означення урядів та прізвиськ. Він на свій лад називав цих людей, ігноруючи певні означення, присутні в латинській версії, і трансформуючи їх. Можна лише пошкодувати, що, з огляду на незначну кількість збережених документів, писаних руською мовою, ми мало знаємо про той час, і про людей, що проживали тоді. А тим паче, що, як свідчать кілька прикладів актів, котрі дійшли до нас у пізніших копіях, практика виставляння подібних документів у той час була поширеною²⁷. Добре збережений оригінал акта від 19 жовтня 1404 р. з Медики робить цей приклад унікальним і надзвичайно важливим для нашої історії.

REFERENCES

1. Gasiorowski, A. (2015). *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*. Wyd. 2. Warszawa: Instytut Historii PAN. [In Polish].
2. Jurek, T. (1998). *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV w.* Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. [In Polish].
3. Kurtyka, J. et al. (ed.). (1990). *Urządnicy małopolscy XII–XV w.: Spisy*. Wrocław: Ossolineum. [In Polish].
4. Moldovan, A. (2000). Piat novonaidennykh ukrainskikh gramot kontsa XIV – nachala XV w. *Lingvističeskoe istočnikovedenie i istoria russkogo yazyka*, 261–276. Moskva. [In Russian, Ruthenian].
5. Sperka, S. (2011). Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemię Rusi koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły. *Kniazba doba: istoria i kultura*, 5, 221–229. [In Polish].
6. Sulowska-Kuraś, I., Kuraś, S. (Comps.) (1974). *Zbiór dokumentów Małopolskich, VI*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład Narodowe imienia Ossolińskich. [In Polish, Latin].

Vitaliy MYKHAYLOVSKIY

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
 Professor of the Department of History of Ukraine,
 B.Hrinchenko Kyiv University
 (Kyiv, Ukraine), v.mykhailovskyi@kubg.edu.ua
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0273-3668>

Naming and Written Representation of Persons in Late Medieval Documents Based on a Bilingual Document Dated October 19, 1404

Abstract. The objective of the article. This article uses the text of a unique bi-lingual document, demonstrates the strategies of naming and written representation of people who gathered on October 19, 1404 in Medyka near Peremyshl (now – Przemyśl) to resolve a land dispute between the King Władysław II Jagiełło on the one hand, and Jadwiga Pilecka and her daughter Elżbieta Granowska, on the other. The definitions of 42 persons, their names, nicknames, and surnames are presented in two language versions of this document – Latin and Ruthenian. **The applied**

²⁷ ZDM. – TVIII. – №1619. – S.146–149; №1704. – S.270–271; №1711. – S.279–280.

methodology consists of comparative, prosopographic, linguistic and anthropological research methods to outline and analyze the names, nicknames, and surnames of the parties of the dispute (litigation). **Scientific novelty.** For the first time, the author uses such a bilingual document to present ways of identifying persons mentioned in public legal bills of the second half of the 14th – first half of the 15th century coming from Ukrainian lands. **Conclusions.** The article uses numerous examples, documents and historical dictionaries, to show the dependence of the use of the form of a name, an optional nickname, and a surname on a certain written tradition in the definition of persons. The stability of the Latin form of the document and the clarity of the representation of persons in it are clearly visible, especially when it comes to district and castles officials. The Ruthenian version of the document shows a completely different approach to the written representation of persons. The Ruthenian-speaking scrivener identified local Ruthenians and those who had lived here for a long time quite well. However, when it comes to the crown nobility accompanying the King during this trip to the Ruthenian lands, he shortened or tried to adapt their names, nicknames, and surnames to the Ruthenian alphabet and relied on own preferences choosing the form of representation for people, or ignored them. In general, this bilingual document demonstrates completely different ways of defining and representing people who lived at that time in Latin and Ruthenian written cultures.

Keywords: naming, nobles, administration, document, Latin language, Ruthenian language.